

Sažetak

NASTAVNI PLANOVI I PROGRAMI, UDŽBENICI I RODNI STEREOTIPI

Lemana Terzimehić

Uvod

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH nalaže da se planovi i programi obrazovnog sistema uspostave tako da se eliminiraju sve stereotipne slike muškaraca i žena. Međutim, nastavni planovi i programi, udžbenici, te nastava u BiH nisu usmjereni ka razbijanju rodni stereotipa. Stereotip kao generalizacija o grupi ljudi, kojom se iste osobine pripisuju gotovo svim članovima te grupe, ne vodeći računa o stvarnim varijacijama između članova, su duboko ukorijenjeni u našu kulturu i tradiciju. Naučno je dokazano da djeca u ranom djetinjstvu najlakše i najbrže pamte. Ona uče posmatrajući i oponašajući druge, te kroz igru. Na ovaj način usvajaju i stereotipe sa kojima odrastaju, sazrijevaju i ponašaju se u skladu sa istim. Kulturološki, ženi je dodijeljena uloga majke i domaćice, i ovaj stereotip se prenosi s generacije na generaciju, kroz odgoj i obrazovanje djece.

Kao socijaldemokratkinje i socijaldemokrati zalažemo se za jednaka prava i mogućnosti pripadnika/ca oba spola i svih rodni opredjeljenja. Naše političko djelovanje treba biti usmjereno ka osiguranju jednakih prava i mogućnosti za sve ljude bez obzira na spolnu ili rodnu pripadnost te uklanjanju svih stereotipa prisutnih u društveno-političkom i javnom prostoru, osobito u obrazovanju. Kroz nastavne planove i programe, udžbenike i nastavu uopće, treba razviti demokratsku svijest prema spolovima i rodovima.

Identifikacija problema

Udžbenici kao jedno od najvažnijih nastavnih sredstava imaju obrazovnu, političku, kulturnu i ekonomsku dimenziju. Međutim, rodnaosjetljivost nije među ovim ključnim faktorima. Ovo je potvrdila i analiza udžbenika za predmet Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost. Predmet analize bile su ilustracije na kojima se nalaze muškarci, odnosno žene i uloge ili aktivnosti koje su im dodijeljene, te broj autora, odnosno autorica koji/e su napisali/e tekstove date u udžbenicima. Analizom se došlo do zaključka da ovi udžbenici nisu rodno osjetljivi u vidu ilustracija, te nemaju ravnomjernu zastupljenost autora i autorica tekstova. Kada je riječ o ilustracijama muškarci su prosječno prikazani na 28 ili 75,54% ilustracija po udžbeniku, a žene na 10,5 ili 24, 46% ilustracija po udžbeniku. Za razliku od

žena, muškarci su u prosjeku autori 23 ili 50,66% tekstova po udžbeniku, žene 16 ili 38,65% tekstova, dok je u udžbenicima zastupljeno 5 ili 10, 69% narodnih tekstova.

Analizom udžbenika za Moju okolinu utvrđeno je da je razlika između broja ilustracija na kojima su muškarci i ilustracija na kojima su žene nešto manja nego u udžbenicima za maternji jezik. No, to još uvijek nije dovoljno kako bi se ostvarila potpuna ravnopravnost i afirmacija oba spola. Analizom uloga koje se pripisuju muškarcima i ženama, zaključeno je da je omjer približno jednak. No, analiziramo li detaljnije koje uloge se dodjeljuju i jednima i drugima, primjetit ćemo stereotipnu podjelu istih, kao i podjelu aktivnosti koje obavljaju i muškarci i žene. Ženama i dalje pripada uloga njegovateljice, čuvarice doma, odgajateljice djece ili pak uslužne radnice. Muškarcima se dodjeljuju uloge hranitelja porodice, poslovnog čovjeka, ljekara i sl. Svijetli primjer je Udžbenik za 1. razred u kojem je prikazana ravnopravna podjela kućanskih poslova, pa tako u tom udžbeniku majka pegla i otac usisava; majka pere suđe i otac usisava. No, u tom istom udžbeniku imamo i ilustraciju na kojoj majka donosi napitak (poslužuje), a otac čita knjigu, majka priprema sendvič, a otac fotografiše i sl.

Kada je riječ o nastavnim planovima i programima, nema nastavnih sadržaja u kojima se eksplicitno govori o ravnopravnosti spolova ili sadržaja u kojima se afirmišu žene kao uspješne naučnice, sportistkinje, povijesne ličnosti i sl. Kroz nastavu Bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti, te kroz nastavu Muzičke kulture obrađuju se tekstovi i pjesme u kojima su opjevane majke, bake/nane, tetke, učiteljice... dakle, žene u stereotipnim ulogama. U nastavnom planu i programu za predmet Društvo/Kultura/Religija nalaze se nastavni sadržaji o ravnopravnosti spolova, kao i o ravnopravnosti uopće (nacionalnoj, vjerskoj, jezičkoj). Treba, međutim, istaći da su učenici koji ne pohađaju ovaj nastavni predmet, jer je izborni predmet u odnosu na vjeronauku, uskraćeni za navedene sadržaje. Također, ovaj predmet se ne izučava u čitavoj državi. Kroz nastavu Moje okoline obrađuje se nastavna jedinica Međunarodni praznici, a u okviru iste govori se o Danu žena. To je jedini sadržaj u okviru kojeg se govori o historijskom značaju i ulozi žena.

Zašto promjena? Socijaldemokratska rješenja.

Za razliku od odraslih ljudi, djeca u ranom djetinjstvu nisu u stanju kritički se odnositi prema stereotipnim informacijama. Stoga obrazovanje ima ključnu ulogu u odgoju i formiranju mladih ličnosti, njihovih navika, stavova, pa i stereotipa. Rodni stereotipi postavljaju nezdrave zahtjeve pred oba spola koji inhibiraju svoje prirodne talente i interese u razvoju i shodno tome ograničavaju ekonomski napredak i sprječavaju socijalnu koheziju. Radi razbijanja rodni stereotipa kroz nastavne planove i programe i udžbenike, preporučuje se slijedeće:

da Ministarstvo civilnih poslova BiH i Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, definišu tzv. zajedničku jezgru nastavnih planova i programa koja će poticati, kroz istraživanje i promociju između ostalog, mjere koje su usmjerene prema provedbi rodno osviještene politike na svim razinama obrazovnog sistema;

da entitetska/kantonalna ministarstva za obrazovanje prilikom izrade okvirnih nastavnih planova i programa u stručni tim uključe i stručnjake/inje iz oblasti rodne ravnopravnosti, koji/e će zajedno sa preostalim članovima i članicama uvesti rodno osjetljiv jezik u nastavne planove i programe, odnosno, nastavu uopće te uvrstiti nastavne sadržaje o uspješnim ženama u nauci, tehnici, umjetnosti, sportu, slvanim ženama iz prošlosti, ljudskim pravima i slobodama, rodnoj ravnopravnosti, samopoštovanju i uvažavanju drugih, razvijanju svijesti o vlastitom identitetu, te razvijanju svijesti o različitim oblicima diskriminacije, nasilja, seksizma i rasizma;

da entitetska/kantonalna ministarstva za obrazovanje definišu udžbeničku politiku zasnovanu na rodnoj i spolnoj ravnopravnosti, kroz formiranje stručnog uređivačkog odbora za udžbenike koji će na temelju međunarodni konvencija, preporuka, te usvojenih zakona i planova omogućiti ravnopravan položaj autora i autorica udžbenika, kao i autora i autorica književnih tekstova datih u udžbenicima; omogućiti ravnopravan položaj ilustratora i ilustratorica udžbenika; povećati vidljivost spolne orijentacije u udžbenicima; uvesti rodno osjetljiv jezik u udžbenike; izbjegavati stereotipne prikaze karaktera; te omogućiti rodno osjetljive ilustracije, tekstove;

da osnovne škole, u saradnji sa entitetskim/kantonalnim ministarstvima, te APOSO, potiču uravnoteženo sudjelovanje dječaka i djevojčica u zajedničkim odlukama i upravljanju školskim sistemom, te u izvanškolskim aktivnostima; da omoguće edukaciju za nastavno, stručno osoblje, roditelje i sve druge osobe uključene u proces obrazovanja; da uključe roditelje u proces promocije rodne ravnopravnosti; identificiraju i eliminiraju pristrasnosti u razredima, koje favoriziraju dječake ili djevojčice ili koje nagrađuju ili kažnjavaju ponašanje određenog roda; te izbjegavaju rodno podijeljene uniforme za učenike/ce, nastavnike/ce i drugo radno osoblje.